

FRI-2G.509-2-ESSIR-02

**TWENTY-FIVE YEARS OF HUMAN SECURITY POLICIES.
ANALYSIS OF
GLOBAL, REGIONAL AND NATIONAL LEVELS OF GOVERNANCE⁴⁰**

Assoc. Prof. Mimi Kornazheva, PhD

Department of European Studies
and International Security
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: mkornazheva@uni-ruse.bg

Pr. Assist. Prof. Boryana Stancheva, PhD

Department of European Studies
and International Security
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: bstancheva@uni-ruse.bg

Krasimir Kornazhev, PhD Student

Department of European Studies
and International Security
University of Ruse, Bulgaria
E-mail: kornazhev@mail.bg

Abstract: *Human Security (HS) is a discipline of the first Bulgarian university curriculum in Euro-Atlantic and Global Security. The bachelor degree program was introduced at University of Ruse in 2015. This 40-page study fits into the policy of the academic staff to regularly update the knowledge for teaching and learning. 2019 marks the 25th anniversary of the first use of the term HS in the United Nations Development Program (UNDP). This long period contains data, the abundance and topicality of which tempts with the potential to generate scientific results of theoretical and applied value. The study results are even more topical because of COVID-19 pandemic, as well. They ring the bell to remind, that vulnerability is among the most enduring characteristics of the human being, that always and everywhere arrows of evil target his/her Achilles heel, that states still fail to respond to human security crises, relying mostly on silo mentality in national security governance. Findings are based on desk research, diachronic analysis, and use of comparative method. They consider the 25-year context of transformation, challenged by deprivation, famine, disease, natural disasters, civil wars and humanitarian crises, growing domestic political polarization, rising racism, xenophobia and hate speech, radicalization and terror. They view the positioning of human being at the heart of security governance as the most relevant policy response, commensurate with the risks in increasingly troubled societies. The paper assesses practices of HS paradigm at global, regional and national levels of governance, reviews critically theoretical weaknesses and provides policy recommendations.*

Keywords: security policies, human security, multi-level governance

JEL Code: F52, F53

УВОД

Сигурността на човека (СЧ) е проблематика, която се изучава за първи път в България от студенти в бакалавърска програма по **Евроатлантическа и глобална сигурност** на

⁴⁰ Студията е представена на конференцията на Русенски университет и на Съюза на учените със заглавие на български език **Четвърт век сигурност на човека. Анализ с оглед на глобалното, регионалното и националното управленско равнище.**

Русенски университет, разкрита през 2015 г.⁴¹ Това изследване се вписва в политиката на академичния състав да създава знанията, които преподава.

През 2019 г. се навършиха 25 години от първата употреба на понятието СЧ в Програмата за развитие на Организацията на обединените нации (ПРООН). Този период съдържа данни, чието изобилие изкушава с потенциала си да генерира научни резултати с теоретична и приложна стойност. Днес, 25 години по-късно, пандемията корона вирус напомня за пореден път, че уязвимостта е сред най-трайните характеристики на човешкото същество, че винаги и навсякъде по света в Ахилесовата му пета са насочени стрели на злото, че държавите се различават едни от други по защитата, която могат да мобилизират, а управляващите – по капацитета си да приоритизират политики за СЧ.

От 1994 г. до днес социалният конструкт СЧ се разви в концепция/подход и доказва устойчивост и полезност. Изминалият четвърт век е период на трансформация на установената до тогава военна/силова парадигма за сигурност, но и на недоимък, глад, болести, природни бедствия, замърсяване на околната среда и климатична промяна, граждански войни и поражения от тях хуманитарни кризи, растяща вътрешно-политическа поляризация, надигащ се расизъм, ксенофобия и език на омразата, радикализация и терор. Позиционирането на човека в центъра на управлението на сигурността беше политически отговор с иновативност, пропорционална на рисковете за човека в едно все по-рисково общество. СЧ разкри възможности за релевантни решения, но и предизвикателства за традиционната парадигма за сигурност, основана на военната и икономическа мощ на държавата.

Тази студия анализира различни гледни точки към концепцията СЧ в управлението на глобално, регионално и национално равнище, за да генерира синтез с теоретична и приложна насоченост. За постигане на изследователската цел се използват диахронен и сравнителен метод, приложени с оглед на проучени информационни източници и селектирани вторични данни.

СИГУРНОСТ НА ЧОВЕКА - СОЦИАЛНО КОНСТРУИРАНЕ В РАЗВИТИЕ

Идеята за изместване на концепцията за сигурността от държавата към човека е инспирирана от Доклада „Обща сигурност“ на Независимата комисия по разоръжаване и сигурност (известна като "Комисията Палме"⁴²), обсъждан в ООН през 1982 г., 7 години преди края на Студената война. Документът се вписва в дискурса за световен мир от 60-те и 70-те години на 20-ти в., фокусиран както върху двойния проблем на разделението – политическата конфронтация (Изток-Запад) и икономическото неравенство (Север-Юг/Третия свят), така и върху решения на проблема като разоръжаване и помощ за развитие (Holm, Hans-Henrik, 1985).

Особено силно е влиянието на движения за разоръжаване в САЩ, Европа и Япония, които предупреждават, че бъдеща атомна война ще унищожи не само двете страни в един конфликт, но и живота на цялата планета. Номинираната за Нобелова награда за мир американска активистка Cora Weiss повежда над 50 000 жени, които настояват милиардите за ядрено оръжие да се насочат към здравеопазване, образование и други политики, до които хора от различни части на света нямат достъп. В такъв обществен климат САЩ и Съветския съюз се обвързват с Договор за ограничаване на стратегическите оръжия през 1969 г.⁴³, през 1970 г. влиза в сила Договор за неразпространение на ядрено оръжие.

Комисията „Палме“ изковава термина **обща/колективна сигурност**, влагайки идеята, че никоя държава не може да постигне сигурност в дългосрочен план, ако взема едностранни

⁴¹ Вж. Корнажева, М., Принос към дискусиата за сигурността като политически проблем и като предмет на изследване и обучение, Научни трудове на Русенския университет-2014, том 53, серия 5.2, Русе, 2014, с. 35-57, ISSN:1311-3321

⁴² Улоф Палме е шведски социалдемократ, министър-председател на Швеция, известен с политическите си позиции срещу войната във Виетнам, в подкрепа на антирасизма, човешките права, международното разбирателство и мир.

⁴³ Това споразумение позволява на петте държави с ядрени оръжия (САЩ, Руската федерация, Обединеното кралство, Франция и Китай) да поддържат устройствата, но не и да ги търгуват с неядрени държави.

решения за увеличаване на собствената си военна сила. Сигурността зависи от действията и на други държави, които самостоятелно или в съюзи винаги биха могли да привлекат по-голям ресурс привъзникване на конфликт. Сигурността е общ интерес и трябва да се гарантира от съвместните усилия на държави, които са позиционирани като съперници/противници/врагове. „Държавите вече не могат да търсят сигурност за сметка на други държави; сигурност може да се придобие само чрез съвместни действия“ (Policies for Common Security, 1985).

Докладът представя **първата цялостна критика на военния/силовия подход към сигурността** и имплицира необходимостта от обсъждане на идеи за идентифициране и изкореняване на причините за военни конфликти. Една от темите на този дискурс през 80-те години на 20-ти век се фокусира върху намаляване на социално-икономическите неравенства и бедността.

Връзката между добруването на човека и сигурността поражда потребността да се отговори на въпроси като *какво означава добър живот* и *с каква мярка да установим какъв е животът*. В търсене на отговорите измерването чрез брутен вътрешен продукт е отхвърлено като нерелевантно – за развитието на една държава трябва да се съди по степента на развитие на човека, а не по материалното ѝ богатство. Обсъждат се алтернативи като данни за заетост и доходи, за удовлетворени базови потребности, за реализиран човешки потенциал.

Тези дискусии подготвят почвата за социално конструиране на нов подход. Той ще бъде наречен *развитие на човека/човешко развитие (human development)* и ще въведе *специфични индикатори за измерване (human development index)*. Разработен е от пакистанския икономист Mahbub Ul Haq въз основа на изследване на индийския учен Amartya Sen, отличено с Нобелова награда заради ясните отговори, които дава на обсъжданите въпроси: животът е добър, когато човекът (1) може да съществува – да е здрав, заситен и да има подслон над главата, и (2) може да се осъществява – да се образова, да работи, да гласува и да участва в делата на общността.

Подходът **развитие на човека** навлиза в системата на ООН през 1990 г., веднага след края на Студената война, с едноименния Доклад⁴⁴ на Програмата за развитие на ООН -ПРООН.

С Доклада от 1994 г. *развитието на човека* вече се конструира като **устойчиво развитие на човека** - *към измеренията здраве, знание/способности, стандарт на живот се добавя опазена околна среда* (Human Development Report, 1994).

ГЛОБАЛНО УПРАВЛЕНСКО РАВНИЩЕ

Подходът за сигурност на човека на ООН

Докладът от 1994 г. предлага подход/концепция за СЧ, като отчита актуалните заплахи и отнася сигурността към хората, а не към териториите; към възможностите за развитие, а не към трупане на оръжия:

„Сигурността на човека е дете, което не умира; болест, която не се разпространява; работно място, което не е закрито; етническо напрежение, което не прераста в насилие; дисидент, който не е замлъкнал. Сигурността на човека е загриженост за човешкия живот и човешкото достойнство“. (Human Development Report, 1994, с. 22).

В Доклада се прави уточнението, че управлението на сигурността с фокус върху човека предполага:

- Инвестиции за подобряване на живота на хората, а не във въоръжаване;
- Ангажиране на политиките с намаляване на публичните средства за отбрана;
- Даване на ясен мандат на ООН за насърчаване на развитието;

⁴⁴ Развитието на човека се измерва с данни за постижения на обществата относно *продължителност на живота, знание и способности/образование, стандарт на живот*. Вж. Human Development Report 1990. Concept and Measurement of Human Development. // <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990>

- Разширяване на концепцията за сътрудничество за развитие, така че да се включат и други инструменти, а не само помощи;
- Съгласие, че 20% от националните бюджети и 20% от чуждестранната помощ ще бъдат използвани за развитие на човека.

В основата на този нов социален конструкт за сигурност е тезата, че след края на Студената война военните заплахи от страна на една суперсила към друга намаляват, но това не води непременно до повишени нива на СЧ вътре в отделните държави. Доказателства са войните в разпадаща се Югославия, в Сомалия, Руанда, Либерия, Хаити, Судан. Тези вътрешнодържавни конфликти възникват от стремеж за трансформиране на културна идентичност в политическа поради дискриминация, недемократична политическа система, нищета, несправедливо разпределение на националното богатство, непреодолени травми от миналото, външна намеса (Yilmaz, M., 2007). Страдания и смърт са предизвикани и от природни или причинени от човека бедствия, от деградирала околна среда, болести, глад, насилие, престъпност. Глобализацията като тенденция към установяване на глобален ред е и процес на преход от национална към транснационална, от твърдо установена към флуидна и гъвкава, от регулярна – към нерегулярна форма на организация. Собственици на технологичен капитал третират националните граници като пречки, чието преодоляване е необходимо и неизбежно. В такава ситуация необразованите остават в периферията и имат достъп само до ниско платена временна трудова заетост. Очертава се глобална социална стратификация с класа на постоянно изключените, класа в риск, както я нарича германският социолог Улрих Бек в книгата си Световното рисково общество⁴⁵.

Идентифицирането на гореописаните заплахи налага промяна в приоритетите при управление на сигурността. Тежестта трябва да се премести от доминиращата през Студената война доктрина за сигурност на държавата към доктрина за сигурност на човека. Необходимо е тези заплахи да се ранжират по нов начин – от приоритетно военни към **приоритетен широкообхватен регистър** на критични проблеми, произтичащи от природната и обществена жизнена среда на човека.

Визираният Доклад от 1994 г. пледира за **управление на сигурността с оглед на заплахи за човешкия живот и човешкото достойнство**. Определението за СЧ е всеобхватно/широко:

„Сигурност на човека означава отсъствие на хронични заплахи като глад, болести и репресии и защита от внезапни и болезнени срывове в рутината на всекидневния живот“. (Human Development Report, 1994, с. 22).

Посочени са и четири основни характеристики на концепцията СЧ: тя е универсална, нейните компоненти са взаимозависими, центрирана е върху човека, най-добре се управлява чрез превенция. Докладът признава различния генезис на възможните заплахи за човешкото добруване и ги групира в седем неизчерпателни и неизключителни категории. Към всяка категория са посочени съответните заплахи:

- (1) *Икономическа сигурност* – безработица, несигурност на работните места, неравенство в доходите, инфлация, неразвита система за социална сигурност и липса на дом;
- (2) *Продоволствена сигурност* – ограничен физически и икономически достъп до храна;
- (3) *Здравна сигурност* – заплахи за живота и здравето и ограничен достъп до здравни услуги;
- (4) *Екологична сигурност* – влошено състояние на екосистемите, замърсяване на водите, въздуха и почвата;
- (5) *Лична/персонална сигурност* – физическо насилие, война, дискриминация, домашно насилие, насилие над деца;

⁴⁵ Вж. по-подробно в Корнажева, М. Op.cit.

(6) *Общностна сигурност* – етнически конфликти и насилие;

(7) *Политическа сигурност* – репресия по политически причини, нарушаване на гражданските права.

Концепцията става подходяща рамка за **обновление на политики за сигурност на различни равнища**. Напр. към ООН е създаден Доверителен фонд за сигурност на човека (United Nations Trust Fund for Human Security - UNTFHS) с първоначална вноска на Япония от около 5 млн. долара. Формиран е Отдел за сигурност на човека, който взаимодейства с други звена (от иначе silo-структурата⁴⁶ на системата) като хуманитарна дейност, реакции при бедствия, околна среда и климатична промяна. Същевременно първото и детайлно дефиниране на СЧ предоставя **ново поле за теоретични и приложни научни изследвания**, които също също ще разгледаме по-нататък.

През 2000 г. на Срещата на върха на хилядолетието държавите-членки на ООН се съсредоточават върху заплахи като напр. несправедливото поделение на ползите от глобализацията, бедност, разпространение на заразни болести. Организацията се обръща с призив към националните правителства да се присъединят към глобални политически цели като **свобода от недоимък и свобода от страх**⁴⁷ и да подкрепят стремежа към по-добър живот на народите от най-бедните страни в света.

С приетата от 189 държави-членки *Декларация на хилядолетието*⁴⁸ ООН ревитализира мисията си да служи на ценности и принципи; мир, сигурност и разоръжаване; развитие и изкореняване на бедността; защита на общата за всички околна среда; правна сигурност, демокрация и добро управление; защита на уязвимите лица; адресиране на специалните нужди на Африка; укрепване на ООН.

В Декларацията са формулирани 8 цели, съотносими с концепцията за СЧ и станали известни като **Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР)**⁴⁹: 1) преодоляване на бедността и глада; 2) качествено образование; 3) равенство на половете и овластяване на жените; 4) намаляване на детската смъртност; 5) повече здравни грижи за майките; 6) преодоляване на епидемиите от СПИН, малария, туберкулоза; 7) устойчива околна среда; 8) ефикасно партньорство за развитие.

През януари 2001 г. е създадена **Комисия за сигурност на човека** (Commission on Human Security - CHS) с цел (1) да се мобилизира подкрепа и да се насърчи намирането на общо разбиране за СЧ, (2) общото разбиране да се операционализира във вид на конкретни политики, (3) да се очертае план за практическо приложение на тези политики.

Първият Доклад на Комисията, „*Сигурност на човека сега*“⁵⁰, е публикуван през 2003 г. Той отговаря на призива на Декларацията на хилядолетието и е фокусиран върху целите за осигуряване на **свобода от недоимък, свобода от страх и свобода от унижения (или свобода да се живее достойно)** в защита на жизненоважното ядро на човека – съществуване и самоосъществяване. Трите свободи съдържат имплицитно 7-те категории от дефиницията за СЧ и са нейна емблема до днес. Докладът има фундаментален принос за изясняване на същността на концепцията СЧ и методологията за нейното прилагане. Значимо място е отделено на разграничаване на СЧ от сигурността на държавата: СЧ защитава индивида и общността, а не държавата; заплахите за СЧ не винаги биват класифицирани като заплахи за държавата; в защита на СЧ се присъединяват и участници извън системата за сигурност на държавата; СЧ изисква включване на изключените, т.е. овластяването им да се грижат за себе си; по-голяма СЧ означава по-голяма сигурност за държавата, т.е. **СЧ допълва, а не измества сигурността за държавата**.

⁴⁶ Silo-структурата се състои от звена, които се изолират едно от друго и не си сътрудничат.

⁴⁷ Този призив е разчетен и като алюзия към речта на американския президент Франклин Рузвелт от 6 януари 1941, в която той заявява, че всяко човешко същество има право на 4 свободи – свобода на словото, свобода на вероизповеданието, свобода от недоимък и свобода от страх. Вж. Kaufman, S., 2016

⁴⁸ Вж. United Nations Millennium Declaration, 2000.

⁴⁹ Вж. Millennium Development Goals, 2015.

⁵⁰ Вж. Commission on Human Security, 2003.

През май 2004 г. е създаден **Отдел Сигурност на човека** (Human Security Unit, HSU) с основна цел СЧ да позиционира като една от основните дейности на ООН.

С Доклада *"По-сигурен свят"*⁵¹ от същата година концепцията СЧ се осмисля като ефект на добре функционираща глобална система за **колективна сигурност**. Документът е реакция на променящата се среда за сигурност след 11 септември 2001 г. и препоръчва всеобхватна стратегия и междуинституционална колаборация за мултифункционален ангажимент на ООН. Аргументирана е тезата, че заплахите за човечеството са взаимосвързани - проблеми като терор, граждански войни и крайна бедност не са изолирани един от друг. Предложена е дефиниция за тероризъм в опит да се постигне споразумение за обща стратегия и по-ефективно използване на активите на държавите за неговото изкореняване. Обсъждат се и критерии за оправдано прилагане на сила в името на хуманитарни каузи.

Докладът *„По-голяма свобода: към развитие, сигурност и права на човека за всички“*⁵² от 2005 г. е разработен в контекста на Световната среща на високо равнище за преглед на напредъка по ЦХР. Документът разглежда редица мерки за прилагане на концепцията СЧ, съотносими с всяка от трите свободи - **свободата от страх, свободата от недоимък и свободата да се живее достойно**, и апелира към държавите да мобилизират ресурси за постигане на целите за развитие до 2015 г.

През 2008 г. е проведен тематичен дебат в продължение на усилията да се стигне до съгласие за **единна интерпретация на концепцията СЧ**. На 10 септември 2012 г. Общото събрание на ООН приема Резолюция 66/290⁵³, с която е постигнато споразумение, че *СЧ е подход, който помага на държавите да идентифицират и да се справят с широко разпространените и взаимопроникващи се предизвикателства пред оцеляването, прехраната и достойнството на гражданите*. Детайлно са описани и отделните аспекти на възприетата обща концепция за СЧ:

(а) Всички хора и по-специално – уязвимите, имат право на свобода от страх, свобода от нищета и свобода да живеят достойно;

(б) За разлика от традиционната/военната сигурност, СЧ изисква **центрирани върху човека, всеобхватни, специфични за контекста и ориентирани към превенцията** действия, които укрепват защитата и овластяването на човека и човешките общности;

(в) СЧ признава взаимовръзките между мира, развитието, гражданските, политическите, икономическите, социалните и културните права;

(г) Концепцията СЧ е различна от концепцията *отговорност за защита* и от нейното прилагане;

(д) За СЧ не се използват заплахи, сила или принудителни мерки. СЧ не замества сигурността на държавата;

(е) Политическите, икономическите, социалните и културните условия се различават в отделните държави и затова подходът СЧ се прилага чрез решения, специфични за националните и местни реалности;

(ж) Правителствата запазват основна отговорност за СЧ. Ролята на международната общност, регионалните организации и на гражданското общество е да осигурява подкрепа на правителствата по тяхно искане, за да се засили техният капацитет за реагиране на настоящи и нововъзникващи заплахи.

з) СЧ трябва да се прилага при пълно зачитане на целите и принципите, заложили в Устава на ООН, включително пълното зачитане на суверенитета на държавите, териториалната цялост и ненамесата в сфери на дейност, които са под юрисдикцията на държавите. СЧ не води до допълнителни правни задължения за държавите.

Както се вижда, Резолюция 66/290 на Общото събрание на ООН потвърждава широката версия на концепцията за СЧ и я разглежда не само като защита в ситуации на въоръжени конфликти, а като универсална хуманна кауза с проактивен ангажимент на държавите да

⁵¹ Вж. A More Secure World. Our shared responsibility, 2004

⁵² Вж. Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, 2005

⁵³ Вж. Follow-up to paragraph 143 on human security of the 2005 World Summit Outcome, 2012

генерират средства и да допринасят за преодоляване на глобални и локални заплахи като бедност, деградирана околна среда, пандемии, престъпност и други посегателства върху човешкия живот.

На 8 май 2013 г. в Ню Йорк е организирано Събитие на високо равнище, посветено на СЧ. Представители на ООН, държавите членки и участниците от гражданското общество се срещат, за да оценят потенциала на подхода за ускоряване на напредъка по ЦХР. Според Бан Ки-Мун, Генерален секретар на ООН, със СЧ се признава връзката между мира, развитието, правата на човека и овластяването на гражданите:

*"По-важно от всякога е да се намерят всеобхватни решения за взаимосвързаните проблеми на света. Не можете да сложите край на бедността, без да овластявате жените и момичетата. Не можете да установите траен мир без зачитане на човешките права"*⁵⁴.

Г-жа Sadako Ogata (Япония), Почетен председател на Консултативния съвет по СЧ, изразява становище, че Резолюция 66/290 дава възможност на ООН по-добре да интегрира концепцията в своите бъдещи дейности. Чрез СЧ сътрудничеството ще продължава да се превръща в конкретни действия.

Helen Clark⁵⁵, администратор на ПРООН от 2009 до 2017 г., коментира, че концепцията СЧ е част от глобалните консултации върху визията за предстоящата Програма за развитие на ООН.

Участници от ПРООН, от Отдела за политики в подкрепа на мира, от УНИЦЕФ и от екипа на Международната стратегия на ООН за бедствията, настояват концепцията СЧ да се включи и прилага и при изпълнение на новия дневен ред за устойчиво развитие на човека до 2030 г.

Със своята позиция делегацията на Европейския съюз също изразява подкрепа за утвърждаване на СЧ като "прагматичен и ориентиран към действие" подход при управление на сигурността и настоява, че основната отговорност за прилагането му носят държавите.

Според Mary Martin⁵⁶, директор на Инициативата за бизнес сигурност и сигурност на човека към London School of Economics, Събитието насочва СЧ към дневния ред на ООН след 2015 г. То е и призив за привличане на средства за Доверителния фонд на ООН за сигурност на човека (UNTFHS). До 2013г. около 350 млн. долара са били предназначени за 200 проекта, посветени на миротворчество, на борба с градско насилие, адаптиране към изменението на климата, проблеми на миграцията и бежанците, здравеопазване. По-голямата част от тези средства са били предоставени от Япония, организатор и вдъхновител на създаването на Доверителния фонд за сигурност на човека. Анализаторката коментира Събитието и от критична перспектива - то се дистанцира от дебатите за това как чрез подхода СЧ може да се въведат практики за намеса и минимизиране на зверствата при граждански войни.

Общо погледнато, изразените позиции реферират към концепцията СЧ в контекста на визията на ООН за създаване на благоприятна среда за устойчиво развитие на човека: 1) приобщаващо социално развитие; 2) приобщаващо икономическо развитие; 3) екологична устойчивост; 4) мир и сигурност.

От 25 до 27 септември 2015 в Ню Йорк се провежда Пленарна сесия на Общото събрание на ООН. „*Да преобразим нашия свят*“⁵⁷ е новата Програма за устойчиво развитие, приета с единогласие от 193-те държави-членки на ООН. В предстоящите 15 години държавите ще допринасят за осъществяване на 17 цели. Както се вижда от списъка по-долу, подходът СЧ е релевантен за повечето от тях: 1. Ликвидиране на бедността, 2. Справяне с глада чрез устойчиво земеделие, 3. Здраве и добруване за всички, във всички възрасти, 4. Качествено образование за всички, за цял живот, 5. Равенство и овластяване на жените, 6. Достъп до вода и добри санитарни условия, 7. Достъп до модерни енергийни източници, 8. Устойчив

⁵⁴Вж. Secretary-General's remarks to the High-Level Event on Human Security, 2013.

⁵⁵Вж. Helen Clark: Statement at the High-Level Event on Human Security, 2013

⁵⁶ Вж. Martin, M. In glossing over the freedom from fear aspect of its original articulation and placing it firmly within an individual nation state framework, this will be a disappointment to many, 2013

⁵⁷ Вж. Historic New Sustainable Development Agenda Unanimously Adopted by 193 UN Members, 2015

икономически растеж, заетост и достоен труд за всички, 9. Подкрепа за устойчива индустриализация и иновации, 10. Намаляване на неравенството в страните и между тях, 11. Включващи, сигурни и устойчиви градове и селища, 12. Устойчиво потребление и производство, 13. Незабавни действия срещу климатичните промени, 14. Устойчиво използване на световните водни ресурси, 15. Поддържане на екосистемите и на биологичното разнообразие, 16. Мирни, включващи и отговорни общества за устойчиво развитие, 17. Глобално партньорство за устойчиво развитие.

През 2015 г. е одобрена *Работна рамка за сътрудничество и по-широко прилагане на подхода СЧ в системата на ООН*⁵⁸. Този документ е **ново начало** за концепцията и доказателство за нейната многофункционалност. Освен за постигане на целите за устойчиво развитие до 2030, тя ще допринесе и за подобряване на общата ефективност на ООН⁵⁹, за ускоряване на реакцията на ООН в кризисни ситуации, за управление на риска при бедствия. На 8 май 2017 г. Генералният секретар назначава за Специален съветник по сигурност на човека Yukiyo Takasu. Неговият портфейл включва още две функции - прилагане на концепцията за целите на *Декларацията за бежанците и мигрантите от Ню Йорк*⁶⁰ и на програмата *Поддържане на мира*.⁶¹ Сред актуалните приоритети на Отдела за СЧ са още *климатичната промяна, превенцията и издръжливостта*⁶².

На 7 юли 2017 г. се провежда Събитие на високо равнище (A/RES/66/290) на тема *"Сигурността на човека с принос към осъществяване на Програма 2030"*⁶³. То е иницирано от Постоянната мисия на Япония, държавите от Мрежата за сигурност на човека и Отдела за сигурност на човека. Участниците открояват концепцията СЧ като значима част от инструментариума на държавите за постигане на 17-те цели за устойчиво развитие: *СЧ свързва мира, развитието и правата на човека и съдържа елементите, които правят държавите и общества устойчиви, приобщаващи и възстановяеми след кризи*.

картографско изображение на териториалното покритие на програмите от официалната интернет страница на Фонда⁶⁵.

Приложимостта на концепцията СЧ е тествана и в практиките на **еволюиращата хуманитарна политика на ООН**. През декември 1991 г. в контекста на югославските войни

Както изяснихме до тук, в ООН⁶⁴ е формулиран и наложен подход за СЧ. Създадена е институционална среда, която катализира **превърщането на концепцията в практика** и която осигурява финансов ресурс. Отделът за СЧ управлява Доверителен Фонд за СЧ и ръководи програми с регионален и глобален обхват, които се реализират, където и когато човекът е поставен пред тежки изпитания. За техния мащаб свидетелства приложеното тук

⁵⁸Вж. Framework for Cooperation for the system-wide application of Human Security, 2017

⁵⁹ "Delivering as One" е цел за по-добро взаимодействие между звената в системата на ООН.

⁶⁰ Вж. New York Declaration for Refugees and Migrants, 2016

⁶¹ Вж. Human-security-milestones-and-history, 2017

⁶² Вж. Prevention and Resilience на сайта <https://www.un.org/humansecurity>

⁶³Вж. Human Security and Agenda 2030, 2017

⁶⁴Световната банка и Международният валутен фонд също се ангажират с концепцията СЧ чрез представители в съответните институции на ООН и чрез прехвърляне на компетенциите върху политиките за развитие към отделните общности, за които са предназначени. Вж. биографията на James Wolfensohn в сайта на Световната банка (<https://www.worldbank.org/en/about/archives/history/past-presidents/james-david-wolfensohn>), както и бележките на Michel Camdessus в сайта на Международния валутен фонд (<https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp020300>)

⁶⁵Вж. териториалния обхват на програмите в сайта на Доверителния фонд за сигурност на човека - <https://www.un.org/humansecurity/trustfund/>.

Общото събрание приема Резолюция 46/182⁶⁶ с две цели - подобряване на реакцията при сложни извънредни ситуации и природни бедствия и повишаване на цялостната ефективност на хуманитарните операции. Създаден е пост **Координатор за спешна помощ**. Разкриват се **Постоянен междуведомствен комитет** и **Централен фонд за извънредни ситуации**. От 1998 г. **Служба/Офис за координация по хуманитарни въпроси (ОСНА)** ръководи развитието на политики по хуманитарни въпроси и осъществяването на тези политики на практика.

След публикуването през 1999 г. на два доклада, които осветляват провалените опити на ООН да предотврати геноцида в Руанда през 1994 г. и да защити жителите на Сребреница (Босна и Херцеговина) през 1995 г., Генералният секретар на ООН назначава Група за мирни операции, която оценява недостатъците на съществуващата система и посочва конкретни и реалистични препоръки за промяна. Анализът на Групата е отразен в Доклада *Brahimi*⁶⁷. Освен препоръки с редица технически подробности, текстът визира необходимостта от **прилагане на подхода СЧ** за усъвършенстване на управлението на мироопазващите операции, вкл. подобряването на капацитета на мироопазващите сили. Проведени научни изследвания⁶⁸ обосновават извода, че осъществените след промяната мироопазващи мисии на ООН са с по-голям брой и по-добре подготвени участници, което е допринесло за по-ефективна защита на живота на цивилното население. Направено е обобщението, че концепцията СЧ е оказала положително влияние за поддържане на мира, че апелът за СЧ е взел предимство предлогиката на растящите с оглед на промяната разходи.

Изследванията установяват и ограничения при прилагане на концепцията СЧ. Някои държави, които се придържат към теорията за реализма (силовата парадигма) във външната си политика, се присъединяват към благородните намерения на международната общност за оказване на хуманитарна помощ, но всъщност вършат тъкмо обратното – подкопават устоите на държавата-получател на помощта. Второ⁶⁹, мироопазващите операции не обръщат достатъчно внимание на всекидневната човешка несигурност на местните хора, свързана с психически травми и отчуждение. Това оставя отпечатък, който възпрепятства напредъка по пътя към мира.

НАЦИОНАЛНО УПРАВЛЕНСКО РАВНИЩЕ

Подходът за сигурност на човека на Канада

По време на Студената война външната политика на Канада се изразява в проактивна подкрепа за мир, сигурност, развитие, разоръжаване и международно сътрудничество. Възприемането на подхода СЧ позволява на страната да се утвърди като водещ глас на световната сцена. Първият правителствен документ, посветен на СЧ, е озаглавен „*Сигурност на човека: безопасност за хората в променящия се свят*“⁷⁰. По вътрешнополитически съображения е предпочетена ориентация към **тясно тълкуване** на концепцията, като „свобода от страх“.

През 1998 г. Канада сключва двустранно споразумение за сътрудничество с Норвегия относно прилагане на концепцията СЧ, което довежда до създаването през 1999 г. на **Мрежа за сигурност на човека (Human Security Network)**. Сдружението функционира в рамките на ООН чрез партньорство с академичните среди и гражданското общество и включва Австрия, Чили, Коста Рика, Гърция, Ирландия, Йордания, Мали, Панама, Словения, Швейцария, Тайланд и Южна Африка, която участва като Наблюдател.

⁶⁶ Вж. историята на Офиса за координация по хуманитарни въпроси в сайта <https://www.unocha.org/about-us/who-we-are>

⁶⁷ Вж. Brahimi Report, 2000.

⁶⁸ Вж. Hultman, Lisa, Jacob Kathman, and Megan Shannon. 2013.

⁶⁹ Вж. Newman, E., 2011

⁷⁰ Вж. Human Security: Safety For People In A Changing World, 1999

Мисия на Мрежата е да наложи СЧ като цел/инструмент на глобалното управление, като визия за дългосрочно изграждане на свободен от страх и нищета хуманен свят, като тема за диалог, изследвания, споделяне на идеи и добри практики. Чрез ежегодни срещи на ниво министри Мрежата за СЧ успява да договори **Общи насоки за провеждане на политики за СЧ** в държави с общности в риск.

Канадското правителство добавя стойност към развитието на международното хуманитарно право, като осигурява домакинството на Отава за преговори относно *Конвенция за забрана на разработването, производството, складирането, пренасянето и използването на противопехотни мини*⁷¹. **Процесът от Отава** започва още през 1992 г. като кампания за забрана на мините навсякъде по света. През 1996 г. канадският министър на външните работи Ллойд Ахworthy поставя начало на преговорите, а през 1997 г. Договорът от Отава е подписан от 122 държави. На 1 март 2009 г. Конвенцията влиза в сила.

Процесът от Отава е безпрецедентен успех за канадската външна политика и е резултат от стратегическо партньорство между държави, неправителствени организации, международни групи за натиск и ООН. Кулминацията на канадската външна политика в сферата на СЧ обаче ще се свърже най-вече с налагане на **нормата Отговорност за защита (ОЗ), Responsibility to Protect (R2P)**.

Нормата ОЗ е израз на съпричастността на международната общност към трагедията на цивилното население, станало жертва на геноцид в Руанда и Сребреница. Kofi Annan, който по време на геноцида в Руанда е асистент към Отдела за мироопазващи операции, става свидетел на безсилието на международната общност да се намеси с хуманитарна операция. Съгласно традиционното тълкуване на държавния суверинитет външна намеса във вътрешни дела е недопустима.

За Срещата на върха на Хилядолетието през 2000 г., вече във функцията си на Генерален секретар, Annan подготвя Доклад, съдържащ реторичен въпрос за ролята на ООН в 21 век:

„Ако хуманитарната намеса наистина е недопустимо посегателство срещу суверенитета, как да реагираме на Руанда, на Сребреница, на грубите и системни злоупотреби с правата на човека, несъвместими с всяка представа за човечност?“
(Annan, K., 2000, с. 48, превод наш)

На същия форум канадският министър-председател обявява създаването на **Международна комисия за интервенции и държавен суверинитет (ICISS)** със задача да договори глобален консенсус за осъществяване на операции с хуманитарна цел. Така ООН заявява политическа воля да се осигури легитимен нормативен инструмент, който да възпира прояви на крайна жестокост.

През 2001 г. Комисията публикува Доклад със заглавие „*Отговорност за защита*“.⁷² Той обосновава правото на хуманитарна интервенция с отговорност на държавата/международната общност да защитава сигурността на човека.

Тезата на Доклада, който може да се определи като **триумф на подхода СЧ**, гласи: *Първостепенна отговорност на държавите е да защитават своите граждани, но в случай, че те не са в състояние да го направят, или че самите те застрашават живота на гражданите, принципът за ненамеса във вътрешните дела на държавите ще бъде оттеглен и ще се прилага принципът за международна отговорност за защита.*

Както се вижда, смисълът на **понятието за суверинитет се обвързва с нормата ОЗ**. Защитата на човешкото благо е отговорност на държавата и проявление на нейния суверинитет. Ако сигурността на гражданите на една държава е застрашена и тази държава не осигурява необходимата защита, то тя се проваля в упражняването на суверинитет. В такъв случай международната общност следва да се намеси, за да компенсира дефицита на защита.

⁷¹ Вж. Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, 1997

⁷² Вж. The Responsibility to Protect, 2001

По-нататък в Доклада се подчертава, че справянето с първопричините за хуманитарните кризи е по-ефективен начин за решаване на проблеми и за защита на дългосрочната СЧ. Превенцията е най-доброто решение. Необходимо е задълбочено общо разбиране на проблемите на различните общества и желание за съвместна работа, за да се предотвратяват хуманитарни кризи с трайни дефицити на СЧ. Това може да означава и осъществяване на повече инвестиции в проекти за развитие.

Според Доклада нормата ОЗ обхваща **три взаимобвързани задължения**:

I. Държавата носи отговорност да защитава населението си от (1) геноцид, (2) военни престъпления, (3) престъпления срещу човечеството и (4) етническо прочистване.

II. Международната общност поема отговорността да помага на държавата да изпълни задълженията си.

III. Ако държавата не защитава гражданите си от четирите горепосочени форми на крайножестоко масово насилие, международната общност има отговорността да се намеси чрез принудителни мерки (напр. икономически санкции). Военна намеса се предприема като крайна мярка.

Докладът предвижда **Нормата ОЗ** да се прилага чрез **три групи дейности**, за да се улесни вземането на решения. Първата група се отнася до **превенцията**: най-често срещаните превантивни мерки са ранни предупреждения с цел прекратяване на конфронтиране и предотвратяване на конфликти. Втората група е относно **реакцията**: при осъществяването на военна интервенция се разпознават причините, оказва се натиск върху управляващите и се изискват бързи отговори. Третата засяга **възстановяването**: нестабилното и наранено общество се нуждае от коренна промяна по отношение на сигурността, от транснационално правосъдие, от помирение и накрая – от развитие.

Комисията предлага и **процедура относно вземане на решения за одобряване на дадена интервенция**. Решение би трябвало да вземе първо приемащата интервенцията държава. Опитът показва, че държавата най-вероятно ще оспори намеса на нейна територия. Решението за прилагане на нормата ОЗ може да се отхвърли и от Съвета за сигурност. В тези случаи то следва да се гласува от Общото събрание на ООН. Решения на регионални организации, като напр. „цивилната/нормативната сила“ Европейски съюз могат да насърчат по-широко международно участие за защита на население в риск.

Усилията на канадското правителство и на Международната комисия по интервенция и държавен суверенитет се увенчават с успех. На Срещата на върха през 2005 г. с решение на Общото събрание ООН⁷³ се задължава да прилага ОЗ от *геноцид, военни престъпления, етническо прочистване и престъпления срещу човечеството*, а също и да прехвърля ОЗ върху субекти от обществото, когато правителството не е в състояние да изпълнява задълженията си. Така, за първи път в историята на ООН, правителства на държави-членки се съгласяват, че има обстоятелства, при които трябва да се отдаде приоритет на сигурността на отделни индивиди и групи пред сигурността на държавата. Отхвърлена е нормата за суверинитета в частта ѝ за ненамеса във вътрешните дела, възприета с Вестфалската система от 1648 г.

Трябва да подчертаем, че ОЗ не е нова идея – неотменно задължение на държавата е да защитава своите граждани. Новост е възприемането на **норма, че международната общност трябва да се намеси във вътрешните дела на държавата, за да защити цивилно население, подложено на изстребление**. Нормата ОЗ не се отнася за намеса в полза на дадена държава, намираща се в ситуация на конфликт. И до този момент решения за хуманитарни операции са се обосновавали с право на намеса. С концепцията ОЗ обаче, **правото на намеса се интерпретира и като задължение за намеса с цел защита на СЧ**. И правото на намеса, и ОЗ се основават на допускането, че суверинитетът не е само и единствено изключително право на държавния апарат да се разпорежда в границите на държавната територия, а и изключително задължение да защитава населението от смърт и беда.

Както може да се предположи, възторжени оценки и остра критика посрещат новата норма на ООН.

⁷³ Вж. Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005

Anne-Marie Slaughter, теоретик на международните отношения, нарече отговорността за защита „най-важната промяна в концепцията за суверенитета след Договора от Вестфалия в 1648“. Louise Arbour от независимата Група за международни кризи оцени отговорността за защита като *най-важната и креативна доктрина в международната политика от десетилетия насам*⁷⁴.

Професорът по международна политика Amitai Etzioni⁷⁵ коментира, че отговорността за защита е предизвикателство към Вестфалската норма, която определя държавния суверенитет като „абсолютен“. Според него отговорността за защита установява *норма за „условен“ държавен суверенитет*, поставя суверенитета в зависимост от изпълнението на вътрешни и международни задължения, т.е. държавите освен права за самоуправление, имат и отговорности пред международната общност за защита на човешкия живот, за насърчаване на мира, за опазване на околната среда.

Новата норма ОЗ е етикирана с оценки като „морално безобразие и истерия“, като опасно „западно право на намеса“ чрез хуманитарни операции, прикриващи стратегическа цел за установяване на влияние в страните-обект на интервенция. Политици твърдят, че това е нова форма на колониализъм с благовидно име, че се осигурява легитимен повод за интервенция, която ще бъде използвана по-скоро за смяна на политическия режим, отколкото за гражданска защита с оглед на морални принципи. Напр. посланикът на Индия към ООН Singh Puri заяви, че либийската криза от 2011 е създала негативен образ на нормата ОЗ – предоставяни са оръжия на цивилни, прилагани са мерки за смяна на режима.⁷⁶ Русия и Китай изразяват становища, че ОЗ се използва като претекст за сваляне на неудобен режим.

Практическото приложение на нормата ОЗ също се сблъсква с препятствия⁷⁷: липсва съгласие относно начините за защита на цивилното население, в Съвета за сигурност „увреждане на суверенитета“ е често срещан аргумент. Впрочем една от критиките към дейността на Съвета за сигурност е конфликтът на интереси. Когато налага вето върху решения за международна хуманитарна намеса, всяка от петте държави-постоянни членки може да се аргументира с респект към държавния суверенитет. На практика обаче, като предотвратява международна интервенция, държавата обслужва едностранния си интерес да запази или установи сфера на влияние в съответната част на света.

В Доклада на Генералния секретар на ООН от 2009 г. относно прилагането на ОЗ са посочени аргументи, които отговарят предварително на очакваните позитивни и негативни реакции: *ОЗ не произтича от идеята за хуманитарна интервенция. ОЗ произлиза от суверенитета, чиято същност съчетава правата на държавата да взема независими решения със задълженията на държавата към сигурността на гражданите във вътрешно-и-външнополитически контекст. ОЗ е съюзник на суверенитета, а не съперник. Като подпомага държавите да изпълнят своите основни задължения относно живота на населението, ОЗ идва да усилва суверенитета, а не да го отслаби, да подкрепи държавите да се справят, за да не се стига до реакция от страна на международната общност, когато държавите вече са се провалили*⁷⁸.

На 8 януари 2015 г. Генералният секретар на ООН Бан Ки Мун представи пред Общото събрание своите виждания за ОЗ през следващите години.⁷⁹ Като припомни, че се отбелязват десет години от одобрението на концепцията, той посочи „горещи точки“, за които **капацитетът за реагиране** е бил мобилизиран до краен предел: Сирия, Централноафриканската република, Мали, Южен Судан, Демократична република Конго, Ирак, Израел/Палестина, Нигерия. Същевременно обаче, **международната общност не е успявала да действа превантивно**, не е реагирала на ранни сигнали и не е могла да превърне реториката в действие.

⁷⁴ Вж. Responsibility To Protect (R2P), 2015

⁷⁵ Вж. Etzioni, A., 2005/06

⁷⁶ Вж. Adams, S., 2012

⁷⁷ Вж. Spagnol, G., 2015

⁷⁸ Вж. Implementing the responsibility to protect. Report of the Secretary-General, 2009.

⁷⁹ Вж. Responsibility To Protect (R2P), 2015

В Доклада относно ОЗ от 2018 г.⁸⁰ е поставен **акцент тъкмо върху превенцията**. Обосновават се редица политически мерки за ранно предупреждение, ранни действия, укрепване на съществуващия капацитет, насърчаване на отчетността, принос на гражданското общество. И държавите, и регионалните организации, и ООН получават ясни предписания за специфична роля в най-ранната фаза на ОЗ.

Подходът за сигурност на човека на Япония

Япония има изключителни заслуги за налагане на концепцията СЧ и прилагането ѝ в практиките на международните отношения. Държавата възприема всеобхватната дефиниция на ПРООН от 1994 г. и се насочва към политики за предотвратяване на заплахи за оцеляването, ежедневния живот и достойнството на човека. За да обясним трайния ангажимент на Япония към тази тема, ще се позовем на експерта по глобално здраве и сигурност на човека Tomoko Suzuki, ръководител на програми към Японския център за международен обмен (Japan Center for International Exchange) - авторитетен независим мозъчен тръст. Tomoko Suzuki е изследвал проактивната външна политика на Япония относно СЧ⁸¹ от три перспективи: исторически **контекст**, лични **убеждения на политици**, **институционализиране** на СЧ във външната политика на Япония като част от Официалната помощ за развитие (ОПР).

Войната в Залива през 1990-91 г. е международна криза, която засяга ядрото на японската външна политика. Тогава, в духа на дългогодишен съюз за сигурност от времето на Студената война, правителството на САЩ призовава Япония да изпрати части от свои Сили за самоотбрана в подкрепа на ръководените от САЩ мултинационални сили. Но поради конституционни ограничения⁸² японското правителство не успява да осигури дори минимална военна подкрепа и прибегва до предоставяне на финансова помощ.

Този казус става повод за дефиниране на нова роля на Япония в усилията за международна сигурност. През 1992 г. е приет Акт за сътрудничество при операции на ООН за поддържане на мира. Чрез него Япония успява да легитимира правото си на принос към глобалните усилия за мир. Междувременно подходът СЧ набира скорост на международната сцена и японското правителство вижда възможност да се позиционира с по-голяма релефност чрез проактивна външна политика за сигурност, финансирана с ОПР.

Друго ключово събитие, което допълнително затвърждава мястото на СЧ във външната политика на Япония, е подписването на Конвенцията за забрана на използването, складирането, производството и трансфера на антипехотни мини през 1997 г. в рамките на Процеса от Отава. Външният министър Keizo Obuchi взема решение за присъединяване към Конвенцията въпреки съпротивата от страна на отбранителното министерство и на американските съюзници. Според държавния секретар Keizo Takemi, цитиран от Tomoko Suzuki, тогава външният министър се е нуждаел от солиден аргумент, с който да оправдае присъединяването на Япония към Конвенцията, и подходът СЧ го е предоставил.

Очертаният исторически контекст разкрива защо подходът СЧ не просто е бил възприет, а се е превърнал във водещ принцип на японската външна политика. Той е дал възможност на страната да играе значима роля в сложния свят след края на Студената война, без да нарушава пацифистката норма на конституцията, която не допуска сътрудничество в областта на военната сигурност.

На следващо място, концепцията СЧ резонира на личните убеждения на министър Keizo Obuchi и на значението, което той отдава на грижите за хората. Речта му в Сингапур през май 1998 г.⁸³ е първото споменаване на концепцията СЧ като компонент на външната политика.

⁸⁰ Вж. Responsibility to protect: from early warning to early action. 2018

⁸¹ Вж. Suzuki, T., 2012

⁸² Чл. 9 от конституцията на Япония отхвърля войната като законно средство за разрешаване на международни конфликти.

⁸³ Вж. Statement by Foreign Minister Keizo Obuchi on Japan and East Asia: Outlook for the New Millennium, 2000.// <https://www.mofa.go.jp/announce/announce/1998/5/980504.html>

Със СЧ той обяснява решение на правителството за предоставяне на помощ на уязвимите групи от населението, засегнати тогава от азиатската финансова криза.

Посланието на горепосочената реч е подобно на това, което отправя Tomiichi Murayama в речта си пред Специалното възпоменателно събрание на Общото събрание по случай петдесетата годишнина на ООН. Murayama е първият социалистически премиер от 1948 г. насам и концепцията СЧ е подходяща за политическия принцип на неговото правителство – „загрижено общество“.

Според Tomoko Suzuki концепцията за сигурност на човека импонира и на министър-председателя Naoto Kan, който е служил на този пост до 2011 г. За Kan СЧ се е вписвала в политическия девиз на неговото управление, който, буквално преведено, звучи като „създаване на общество с най-малко нещастни хора“⁸⁴.

По отношение на институционализацията и осъществяването на политики за СЧ Япония сътрудничи на ООН за създаване на Доверителен фонд на ООН за сигурност на човека през 1999 г.

През 2006 г. правителството на Япония и Доверителният фонд на ООН за сигурност на човека потвърждават финансиране от близо 212 милиона йени, за да помогнат на жертвите на трафик на хора във Филипините и Тайланд.

На следващо място Японското правителство иницира създаването на Комисия по сигурност на човека през 2001 г., съпредседателствана от г-жа Sadako Ogata, японски учен и дипломат, Върховен комисар на ООН за бежанците от 1991 до 2000 г. и от професор Amartya Sen - индийски учен и Нобелов лауреат. Това е Комисията, която през 2003 г. разработи Доклада *Сигурност на човека сега* – крайъгълен камък в концептуализирането на този социален конструкт на глобално равнище.

И още един значим принос – съвместно с Мексико, Японското правителство създаде неформална мрежа, наречена „Приатели на сигурността на човека“, чиято мисия е да промотира СЧ като подход за сигурност без прилагане на военни средства.

РЕГИОНАЛНОТО УПРАВЛЕНСКО РАВНИЩЕ

Подходът за сигурност на човека на Европейския съюз

В сферата на сигурността Европейският съюз прилага три политики:

- *Общата външна политика и политика за сигурност* възниква с Договора от Маастрихт (1993 г.), с който е учреден Европейският съюз. Тази политика е израз на амбицията на организацията за по-голяма роля в света, базирана на удвояване на територията и населението на Съюза с присъединяването на държави от Централна, Източна и Югоизточна Европа.
- *Европейска/Обща политика за сигурност и отбрана*. Началото се свързва с югославските войни от 1991 до 1999 г., когато Съюзът се провали с бездействието си поради липса на стратегия и капацитет за управление на кризи и предотвратяване на конфликти. Договорът от Амстердам (1999 г.), вмени на организацията създаване на способности за миротворчество и мироопазване, хуманитарни и спасителни операции. Договорът от Лисабон (2009 г.) институционализира Обща политика за сигурност и отбрана с клаузи за взаимопомощ и солидарност между държавите-членки.
- *Сътрудничество относно правосъдие и вътрешен ред* е политика от учредителния акт на ЕС (Договор от Маастрихт, 1993 г.) относно бежанците, имиграцията, визите, сътрудничеството в борбата с международната престъпност, в областта на правосъдието, митниците и полицията. Критики относно опасения за правата на човека, свързани с 4-те свободи на движение, водят до трансформирането ѝ в *Пространство за свобода, сигурност и правосъдие* с Договора от Амстердам (1999 г.). Въвежда се

⁸⁴Вж.Suzuki, T., Ibid.

разпоредба за забрана и борба с дискриминацията като гарант за защита правата на човека.

И при формулирането, и при реализацията на тези политики, вкл. и в стратегическите документи, подходът СЧ не е експлицитно заявен. Той обаче е имплицитно заложен още в първообраза на ЕС – възникналата с *Договора за създаване на Европейска общност за въглища и стомана* през 1952 г. регионална организация, чиято идентичност е конструирана като нормативна/цивилна/мека сила, изключваща войната в международните отношения.

Както ще видим по-нататък, променящата се среда от заплахи извиква на живот конкретни опити за позициониране на СЧ като релевантна алтернатива за целепологане при управление на сигурността. В контекста на атентата в Ню Йорк от 11 септември 2001 г. и на апели от страна на САЩ към европейски държави да се включат във войната в Ирак ЕС не съумява да заговори с един глас на международната сцена, но пък одобрява първата си стратегия за сигурност. В документа *Сигурна Европа в един по-добър свят* от 2003 г.⁸⁵ за първи път са определени принципи и ясни цели за прокарване на интересите на ЕС. Подходът СЧ може да бъде открит в признанието, че „сигурността е предпоставка за развитие“, че в голям брой развиващи се държави бедността и болестите причиняват неописуеми страдания и изискват политически отговор с неотложни мерки за сигурност.

ЕС дава ясна заявка за ориентация към подхода СЧ през 2004 г. Докладът от Барселона с наименование *„Доктрина Сигурност на човека за Европа“*⁸⁶ обосновава прилагане на концепцията СЧ като необходимост и възможност.⁸⁷ Той се фокусира върху „свобода от страх“, върху заплахите за физическо оцеляване на човека. Предложена е дефиниция, която разглежда СЧ като *лична свобода от основните видове несигурност*. Подходът СЧ на Европейския съюз трябва да допринесе за защитата на човека, за да запълни празнота, която е възникнала при дълго продължилото прилагане само на традиционния подход *сигурност на държавата*.

Обосновани са три аргумента в полза на СЧ като водеща цел при управление на политиките за сигурност. Първият е от морално естество. Съществува човечност, всички човешки същества имат право да живеят в сигурност, както и съпътстващо задължение да си помагат взаимно, когато тази сигурност е застрашена. Сигурността на човешкия живот извън европейските граници винаги е била етичен въпрос в областта на правата на човека, сътрудничеството за развитие и хуманитарната помощ. Вторият аргумент е с правен характер. Чл. 55 и 56 от Устава на ООН призовават за всеобщо зачитане на правата на човека, за ЕС правата на човека и тяхната защита са фундаментална ценност. Третият аргумент е общият европейски интерес. Европа не може да очаква сигурност, ако останалата част на света живее в несигурност и заплахи. Мислене за сигурността от миналото, съсредоточено върху стратегически заплахи като оръжия за масово унищожение и стратегически активи като нефт, притежавани от враждебно настроени държави, е нерелевантно. Заплахите като прояви на тероризъм и радикализация от началото на 21 в. са от друго естество – те доказват пряката връзка между сигурността на европейците и сигурността на човека от Близкия Изток, Африка, Азия.

Докладът развива СЧ като **доктрина за външна политика и политика за сигурност**, която изрично определя отговорността на Европа да действа независимо и, ако е необходимо, извън европейските граници с цел повишаване на нивата на сигурност за хора в постоянен риск за своето съществуване. Доктрината включва **принципи, сили за реагиране и правна рамка**.

През 2006 г. Venita Ferrerò-Waldner, Комисар по външни отношения и политика за съседство, коментира, че философията, залегнала в подхода на ЕС към сигурността, както е очертана в Стратегията за сигурност, е, че сигурността може да бъде постигната най-добре

⁸⁵ Вж. European Security Strategy - A secure Europe in a better world, 2003

⁸⁶ Вж. A Human Security Doctrine for Europe. The Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities, 2004

⁸⁷ Вж. Glasius, M. and M. Kaldor, 2006

чрез развитие, а развитието – чрез сигурност, че нито едното не е възможно без адекватно ниво на другото, че е нужен фокус върху холистичната концепция за сигурност на човека⁸⁸.

Както става ясно, дискусиата за СЧ в Европа започва с артикулиране на визии за тясно и широко/всеобхватно тълкуване. Следващият европейски социален конструкт обаче ще съчетае материалната осигуреност с физическата защита и ще търси място както в институционалната среда за управление на кризи, така и в политическата рамка на разрешаване на конфликти.

През 2007 г. Групата публикува последващия документ – Доклада от Мадрид, озаглавен „Европейски подход към сигурността“⁸⁹. Той доразвива тезата, че в контекста на „глобалната война на тероризма“, обявена от САЩ след 11 септември 2001 г., и на Договора за реформиране на ЕС, следва да се обоснове **европейски подход към управление на сигурността, основан на СЧ**. Той ще даде възможност на Съюза да формулира и прилага външна политика, чрез която ще се намесва по-ефективно при кризи, от една страна, а от друга – ще гарантира в по-голяма степен сигурността на европейските граждани.

Каква визия за Европейски модел за сигурност предлага Докладът?

На първо място това е „твърда“ политика, която използва военна сила, но не за водене на войни, а за защита на хора, за полагане основите на правовата държава и за задържане на нарушители на закона. Условието за прилагане на сила са изрично дефинирани, за да не се захранват критики, че ЕС има амбиции да става „велика сила“, или пък че ЕС не се нуждае от експлицитна политика за СЧ (защото така или иначе СЧ е част от правата на човека – фундаментална ценност на ЕС).

На второ място, СЧ се отнася към управление на кризи, но с добавена стойност, защото предлага перспектива след кризата. Стабилността на държавата може да е достигнатият изход от кризата, но от гл. т. на СЧ целта е да се помогне на хората да се справят със заплахите след кризата - организирана престъпност, нарушаване на права, болести, безработица и т.н.

Очертаната концепция намира отражение в политиките за сигурност на ЕС, формулирани в Договора от Лисабон, влязъл в сила през 2009 г. СЧ е инкорпорирана в следните **аспекти на Общата външна политика и политика за сигурност**⁹⁰:

(1) *Утвърждаване и укрепване на демокрацията, правовата държава, правата на човека и принципите на международното право.* ЕС защитава граждански, политически, икономически, социални и културни права, отстоява универсалния характер на правата на човека и тяхната неделимост от основните свободи, **зачита човешкото достойнство**, принципите на равенство и солидарност. Напр. с финансова подкрепа от 1,3 млрд. евро между 2014 и 2020 г. Европейският инструмент за демокрация и права на човека (EIDHR) подкрепя неправителствени организации, насърчаващи правата на човека, демокрацията и върховенството на закона; премахване на смъртното наказание; борба с изтезанията; и борба срещу расизма и други форми на дискриминация; както и наблюдение на изборни кампании по света.

(2) *Подпомагане на развитието в икономическо и социално отношение на развиващите се страни с цел изкореняване на бедността.* ЕС е най-големият донор на помощ за развитие в света, предоставяйки над 50% от помощта в световен мащаб в подкрепа на **икономическата сигурност на човека** и изпълнението на Програмата за устойчиво развитие до 2030 г. ЕС допълва помощта си за развитие с инвестиции в държави партньори⁹¹. От 2017 г. се прилага Европейски план за инвестиции (EIP) в съседни държави и в партньорски страни в Африка. Мобилизираните публични и частни инвестиции създават работни места, чиято липса е честа причина за емиграция.

⁸⁸ Вж. B. Ferrerò-Waldner, 2006

⁸⁹ Вж. A European Way of Security, 2007

⁹⁰ Вж. по-подробно в сайта на Foreign and Security Policy - https://europa.eu/european-union/topics/foreign-security-policy_en

⁹¹ Вж. Development Cooperation - https://eeas.europa.eu/topics/development-and-cooperation/2007/development-cooperation_en

(3) Принос за разработване на международни мерки относно опазване и подобряване на качеството на околната среда и устойчивото управление на световните природни ресурси⁹². ЕС е световен лидер в опазването на околната среда и борбата с изменението на климата, насърчавайки устойчивото развитие чрез международно сътрудничество, иновации и чиста енергия. Осигуряването на благоприятна околна среда и климат е част от глобалната Програма за устойчиво развитие на човека и от усилията за предотвратяване на конфликти и емиграция. Напр. ЕС финансира мерки за **екологична сигурност на човека** и адаптация към климатична промяна: по-ефективно използване на оскъдни водни ресурси; адаптиране на строителните норми към екстремни метеорологични събития; изграждане на защита от наводнения; разработване на устойчиви на суша култури и др.

(4) Подпомагане на пострадали от природни или причинени от човека бедствия население, страни и региони.⁹³ Всяка година Европейският съюз инвестира в **личната сигурност** на над 120 милиона души, пострадали от природни и причинени от човека бедствия по целия свят. ЕС и страните-членки са водещ световен донор на хуманитарна помощ, която се насочва към хора в риск от Сирия, Южен Судан, Украйна, Западна Африка и Централноафриканската република, към засегнати от ебола, към държави в следконфликтна нестабилност, като напр. Кот д'Ивоар. С подкрепата на ЕС от 2015 г. почти 760 000 живота на мигранти бяха спасени в Средиземно море, а в пустинята в Нигерия – над 23 000.

(5) Опазване на мира, предотвратяване на конфликти и укрепване на международната сигурност⁹⁴.

Както ще видим на фигурата по-долу, Съюзът е възприел всеобхватен подход за управление на кризи и се ангажира както с военни, така и с граждански мисии, чиито цели са 7-те категории на СЧ. В Европа, Африка и Азия се осъществяват общо 12 операции (с военна сила), 6 от които са още активни. Гражданските мисии са общо 22, от които 11 не са приключили. Около 5000 жени и мъже от държави-членки на ЕС продължават да дават своя принос за защита на човешкия живот при въоръжени конфликти и/или мироопазване.

⁹² Вж. Climate, Environment & Energy - https://eeas.europa.eu/topics/climate-environment-energy/4245/climate-environment-energy_en

⁹³ Вж. Humanitarian & Emergency Response - https://eeas.europa.eu/topics/humanitarian-emergency-response_en

⁹⁴ Вж. Military and civilian missions and operations - https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en

Европейският подход за СЧ в кризисна ситуация беше тестван в либийската гражданска война от 2011 г.

Първоначално ЕС изготви Концепция за военни операции. Съгласно плана, сили с численост не повече от 1000 войници биха били дислоцирани, за да гарантират сигурност при предоставяне на хуманитарна помощ. Няма да участват в сражения, но биха били упълномощени да използват оръжие, ако те или техните хуманитарни подразделения са заплашвани. Тяхна основна роля ще бъде да осигуряват морски и сухопътни коридори вътре в страната. Няма да се предприема никакво действие, докато от Службата за координация по хуманитарни въпроси на ООН не постъпи искане за осъществяване на мисията. Валери Амос, ръководител на Службата, обаче се въздържа да отправи такова искане, преди да е проучила вариантите за гражданска мисия. Франция и Великобритания започват да настояват за операция с бомбардировки. Въпреки че Съветът за сигурност на ООН дава мандат за такава операция, Берлин остава яростен противник, но заявява готовност да ръководи хуманитарна мисия. Париж и Лондон възразяват, опасявайки се, че тези сили биха действали твърде предпазливо и биха ограничили обхвата и ефективността на мисията⁹⁵.

Планираната от ЕС военна операция така и не се състоя и предизвика поредни критики за липса на единна позиция и решителност.

През 2013 г. ЕС взе решение да изпрати гражданска мисия в Либия с цели за краткосрочно и дългосрочно интегрирано управление на границата. Тази мисия, която продължава до днес, е известна като EU Border Assistance Mission (EUBAM in Libya)⁹⁶. Подходът СЧ се прилага в борбата с организирани престъпни мрежи, които се занимават с контрабанда на мигранти, трафик на хора и тероризъм.

Мисията на ЕС в Молдова и Украйна (EUBAM to Moldova and Ukraine)⁹⁷ е подобен пример за прилагане на подхода СЧ. Мирноопазващите операции в африканските държави, антипиратските операции край бреговете на Сомалия и мисиите за наблюдение на Балканите са също доказателство за инкорпориране на СЧ в политиката на ЕС за сигурност и отбрана.

Ключов документ относно политиките на ЕС за сигурност е Докладът за изпълнението на Европейската стратегия за сигурност от 2003 г. – „*Управление на сигурността в променящата се свят*“⁹⁸. Той дава положителна оценка на идеята човекът/хората да се поставят в центъра на нексуса от политики за сигурност⁹⁹. СЧ е изрично посочена като централна концепция за стратегическите цели на ЕС.

Подходът за сигурност на човека намира място и в Глобалната стратегия за сигурност на ЕС, публикувана през 2016 г. с наименование „*Споделена визия и общо действие за по-силна Европа*“¹⁰⁰.

Актуалната и до днес стратегия е основана на три стълба:

- нови политически цели и амбиции в подкрепа на европейската сигурност и отбрана;
- нови финансови инструменти, които да помогнат на държавите-членки и на европейската отбранителна индустрия да развият отбранителни способности („Европейски план за действие в областта на отбраната“) и
- конкретни действия в съответствие със Съвместната декларация ЕС-НАТО, в която са определени областите на сътрудничество.

Макар че документът очертава перспектива за развитие на ЕС като „твърда“ сила с военен капацитет, чрез него организацията заявява намерението си да прилага и подхода за

⁹⁵ Вж. Libya conflict: EU awaits UN approval for deployment of ground troops, 2011

⁹⁶ Вж. EU Integrated Border Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya), 2013

⁹⁷ Вж. Combating Irregular Migration and Trafficking in Human Beings// <http://eubam.org/what-we-do/combating-irregular-migration-and-trafficking-in-human-beings/>

⁹⁸ Вж. Report on the Implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World - Brussels, 11 December 2008

⁹⁹ Вж. Martin, M. and Owen, T., 2010

¹⁰⁰ Вж. Shared Vision, Common Action, 2016

СЧ като гаранция, че ще поддържа досегашния си имидж на гражданска/нормативна/мека сила на глобалната сцена¹⁰¹. Още в началото на документа е подчертана тезата, че вътрешната и външната сигурност са все по-преплетени: сигурността у дома обуславя интерес за мир в съседните и заобикалящите Европа региони. Оттук произтича необходимостта от по-широка ангажираност с подхода за **сигурност на човека**, с преодоляване на първопричините за нестабилност, с предотвратяването на конфликти и изграждането на един по-безопасен свят.

НАУЧНИЯТ ДЕБАТ ЗА СИГУРНОСТТА НА ЧОВЕКА

Академичните спорове относно СЧ се отнасят до дефиниране на понятието, идентифициране на заплахите за сигурността на човека и тяхното категоризиране. Някои учени подкрепят стесняване на съдържанието на понятието и определяне на неговата същност само като свобода от страх за оцеляване, като защитеност при физически заплахи за живота – геноцид, война, домашно насилие и др. Опасностите/заплахите обаче варират от гл. т. на география, история, предвидимост, бързина и продължителност, сила, ефекти на въздействието и разработване на единна таксономия изглежда нерешима научна задача. Поддръжниците на широкото съдържание на понятието твърдят, че обект на концепцията е отделният човек, то той не може да бъде изолиран от въздействието на различните фактори на средата – недоимък, деградация на околната среда, инфекциозни болести и др. Тази гледна точка също има слаби страни – факторите на средата са в състояние на промяна, някои внезапно се появяват, други изчезват.

В обзорна статия¹⁰², озаглавена „Сигурност на човека – конфликт, критика и консенсус: бележки от колоквиум и предложение за определение, основано на прагови стойности“, Taylor Owen анализира съществуващите изследвания и ги структурира в три групи: (1) теоретичен дебат (всеобхватност срещу стеснено съдържание на концепцията *сигурност на човека*), (2) практическа приложимост, (3) фундаментални критики/положителни оценки.

В последващия анализ авторът оспорва стеснения смисъл на понятието с аргумента, че защитеността при заплахи за живота се отнася до 5-ия от 7-те стълба в дефиницията за сигурност на човека на ПРООН, а именно – Лична/персонална сигурност. Следователно стесненият смисъл дефинира само един от компонентите на СЧ и не е приложим към концепцията като цяло. Owen отхвърля и широкия смисъл на понятието с твърдението, че не всички предизвикателства пред развитието на човека следва да се характеризират като заплахи за сигурност. Той предлага¹⁰³ да се използват **прагови стойности, отвъд които предизвикателствата/изпитанията прерастат в критични заплахи**. В този дух е и неговото определение, обединяващо теория и практика, а именно, че сигурността на човека е защита на жизнено важното ядро на човека от критични и неизбежни политически, икономически, екологични, продоволствени, здравни и лични заплахи. От такава перспектива, смята авторът, неграмотността най-вероятно няма да се разглежда като заплаха, но нарушения на правата на човека в областта на гражданските свободи, околната среда, здравето, икономиката биха могли да прехвърлят прагови стойности.

Когато установим, че не става дума за спорадични нарушения на правата на човека, за временни екологични проблеми или за изолирани прояви на насилие, а за прехвърляне на количествено измерим праг, отвъд който заплахите рушат интегритета на човешката личност, тогава можем да говорим за достигната критична точка, отвъд която политическото действие за защита е необходимост. За тази цел е нужна **методика**, с която да можем да определяме този праг, **система за мониторинг**, която ще „улавя“ прехвърлянето на праговите стойности и **инфраструктура за сигурност**, която ще смекчава негативните ефекти.

Какъв да бъде прагът, т.е. колко ниско/високо ще се постави летвата (напр. брой пострадали, жертви, хоспитализирани, разрушени домове, бездомни и т.н.), това е задача за

¹⁰¹ Вж. Berg, L., 2009

¹⁰² Вж. Owen, T., 2004

¹⁰³ Авторът на тази дефиниция има предвид 6 от 7-те компонента на сигурността на човека, формулирани от ПРООН. Липсва общностната сигурност. Този проблем ще коментираме по-нататък в студията.

управляващите, те разполагат с компетенции да одобряват политики при отчитане на политическа воля, политически приоритети, наличен капацитет, научна експертиза и др.

Установяването на критерии за определяне на прага може да е решение на национално и на наднационално равнище или пък в рамките на многостепенно управление (координация) между териториалните равнища. Във всеки случай, прозрачната прагова идентификация на сигурността на човека ще осигури данни, въз основа на които ще може да се формулират подходящи политически отговори за защита. Освен това, естествено е да се предположи, че праговете стойности ще варират от регион в регион. Ако разглеждаме сигурността на човека като прагова стойност, то видът на заплахата е от второстепенно значение. Важни са надхвърлянето на праговата стойност, доказаният дефицит на сигурност на човека и релевантността на политическия отговор за преодоляване на дефицита, т.е. за осигуряване на защита. Управлението на сигурността на човека е на първо място в ръцете на националните правителства. Но ако заплахите отвъд прага на критичността са причинени от национално правителство, или ако правителството не успява да осигури защита, ще трябва да се задейства международната общност¹⁰⁴.

И така, според Taylor Owen, теорията и практиката на сигурността на човека не трябва да се използват за справяне с всички възможни предизвикателства и опасности.¹⁰⁵ Те трябва да послужат за **защита от критични травми/щети/вреди/загуби**, които могат да се стоварят върху човешко същество или човешка общност не поради междудържавни войни – обект на традиционната парадигма за сигурност, а **в резултат от предотвратими заплахи** като нищета, болести и пандемии, глад, политическо преследване, етнически конфликт, тероризъм.

Анализът и синтезът на Т. Owen върху научния дебат за сигурността на човека и авторовият принос относно необходимостта от установяване на количествено измерим праг, отвъд който шест вида заплахи рушат интегритета на човешката личност, разкрива перспектива за: (1) разработване на управленски политики за сигурност на човека, основани на научни доказателства (evidence-based policy making), (2) обосноваване на реалистични и реализиреми политики за превенция при управление на сигурността на човека, в чиито фокус са позиционирани както предотвратимостта на критични въздействия върху живота на човека, така и защитимостта на човешката уязвимост, породена от потенциален или реален сблъсък с такива въздействия. Тъкмо затова авторите на това изследване се солидаризират с основния принос на Owen, но оспорват две от неговите тези.

Т. Owen приема, че неграмотността може да бъде изключена от потенциалния списък на заплахи с критичен потенциал за интегритета на човешката личност¹⁰⁶.

По-долу привеждаме аргументи, които опровергават такава теза. Първо ще се спрем на връзката *грамотност/образованост – сигурност на човека*, която впрочем е повече от очевидна. В 21 в. икономиката е все повече базирана на знание, на информационни и комуникационни технологии, местната/ националната, регионалната и глобалната икономика все повече се нуждаят от работна сила със знания и умения, икономиката разкрива работни места, свързани с обработка и прилагане на знание/информация. В такава среда **грамотността/ образоваността** не е възможност, а необходимо и неизбежно условие за достъп до трудова заетост и законно придобиване на доходи. Наличието на законно придобивани доходи е значим фактор на икономическата сигурност на човека, както се вижда и от дефиницията на ПРООН от 1994 г. Редица емпирични изследвания¹⁰⁷ доказват, че по-високото ниво на образованост води до **по-ниско ниво на престъпността** и до по-високо ниво на обществената безопасност, че училището и ученето значително редуцират криминалните прояви. Неграмотността като предпоставка за липса на законни доходи представлява критична заплаха

¹⁰⁴ Срвн. с нормата Отговорност за защита, коментирана по-горе.

¹⁰⁵ Вж. Taylor, O., 2004

¹⁰⁶ Допускаме, че авторът се влияе от дефиницията на ПРООН от 1994 г., в която знанията и уменията не са самостоятелна категория на сигурността на човека, а неграмотността не е изрично посочена като заплаха.

¹⁰⁷ Вж. IV. Education's Impact on Crime/<http://criminal-justice.iresearchnet.com/crime/education-and-crime>, Вж. Crime Rates Linked To Educational Attainment, 2013 Alliance Report Finds, Вж. Lochner & Moretti, 2004

с потенциал да разруши интегритета на личността на човека и да го принуди да престъпва закона, за да си набавя доходи по криминален път.

Сега нека разгледаме връзката *грамотност/образованост – сигурност на човека* от друг ракурс. Изследвайки икономиката на бедствията, Kellenberg & Mobarak¹⁰⁸ установяват, че някои нации са по-уязвими от други при природни бедствия. Авторите проучват факторите, от които зависи колко и какви жертви и щети ще предизвика едно бедствие. Според тях особено значими са: образованост на населението, корумпираност, макроикономически показатели, доходи и неравенство, етническа фрагментация. Тоуа & Skidmore¹⁰⁹ проучват фактори, критични за степента на пораженията с оглед на 44-годишен период. Установяват, че колкото по-висока е образоваността на човешкия капитал и колкото по-голяма е откритостта на институциите, толкова по-малък е броят на пострадалите и загиналите. Kahn¹¹⁰ доказва, че по-богатите нации дават по-малко жертви при природни бедствия, защото институционалният човешки ресурс разполага със знания и умения за превенция и високо ниво на защита, като напр. система за ранно предупреждение, противоземетръсни стандарти за строителство, ефективни и навременни възстановителни дейности след края на бедствието.

Проучване на Krause¹¹¹ установява, че наличието на образована работна сила допринася за по-интензивното възстановяване на общността след бедствия. Според Marchiori и колектив¹¹² възстановяемостта на общността зависи от иновативния капацитет на човешките ресурси, който е ключов за предварителната оценка на щетите. Folke¹¹³ твърди, че иновативността е фактор на възстановяемостта на една общност, колкото по-висока е иновативността, толкова е по-вероятно след бедствието хората да създадат по-защитима жизнена среда с по-ниски нива на риск за сигурността на човека.

Емпиричните данни за образоваността като фактор за сигурност на човека са изобилни. Но и приведените до тук са достатъчни, за да подкрепят нашата теза, че е необходима модификация в съществуващата парадигма на сигурността на човека. Началото може да бъде поставено, като се подобри описанието на една от включените в Доклада на ПРООН от 1994 г. седем категории на сигурността на човека, а именно – към изредените заплахи за **икономическа сигурност** (*безработица, несигурност на работните места, неравенство в доходите, инфлация, неразвита система за социална сигурност и липса на дом*) да се добави **заплахата възпрепятстван достъп до обучение/образование**.

Второто ни възражение е към тезата на Т. Owen, че общностната сигурност трябва да бъде изключена от кръга на 7-те компонента на човешката сигурност. Ние твърдим, че общностната сигурност е изключително значима категория. Тя означава, че общността е защитена, че груповата/колективната идентичност на отделния човек от тази общност не е предмет на отхвърляне/поругане, че отделният човек от тази общност се радва на **свободата да живее достойно** - третият стълб на СЧ заедно с другите два – свободата от страх и свободата от нищета.

Ще докажем тази теза, като се позовем на казус за последиците от дефицит на общностна сигурност¹¹⁴, чието начало датира от 30.09.2005 г. Тогава в датския вестник „Jyllands Posten“ са публикувани 12 карикатури на пророка Мохамед, създадени от 12 датски карикатуристи. Контекст на тази медийна изява е растящата тревожност на европейците след терористичния акт, разрушил кулите на Световния търговски център в Ню Йорк на 11 септември 2001 г., серията от взривове в 4 влака в Мадрид през 2004 г. и терористичните атаки в лондонското метро на 7 юли 2005 г.

¹⁰⁸ Вж. Kellenberg, D. and A. M. Mobarak, 2011

¹⁰⁹ Вж. Тоуа Н, Skidmore М., 2007

¹¹⁰ Вж. Kahn ME., 2005

¹¹¹ Вж. Krause, D. 2016.

¹¹² Вж. Marchiori, L.; Shen, I.-L.; Docquier, F. 2013

¹¹³ Вж. Folke, С., 2006

¹¹⁴ Вж. Корнажева, М., 2005 Опит за анализ на казуса с 12-те карикатури на Мохамед, публикувани в датския вестник “Юландс постен” през 2005 г. // Научни трудове на Русенски университет, том 49, серия 5.2. Европеистика, Русе, 2010, с. 30-36, ISSN: 1311-3321

В карикатурата на Курт Вестергор Мохамед е изобразен като атентатор, носещ тюрбан във формата на бомба. На друга Мохамед е показан като държащ меч, а очите му са закрити от черен правоъгълник. Заобиколен е от две забулени в черно жени (единствено очите им са открити).

Същата година датският телевизионен канал TV2 излъчва откъси от видеоматериал, заснет от членове на крайно дясната Датска народна партия, в които пророкът Мохамед е показан като камила, пиеща бира и като пиян терорист, който атакува Копенхаген. На 13.02.2008 г. след заплахата за убийство на Курт Вестергор, карикатурите са публикувани отново в редица датски вестници. Издания в Германия, Италия, Холандия, Испания, Франция (вестник „Франс Соар“) също препечатват датските карикатури, за да демонстрират подкрепа за свободното слово. В карикатура в местен вестник в Осло през февруари 2010 г. пророкът Мохамед е изобразен като прасе.

Публикациите на карикатурите предизвикват остра реакция в целия ислямски свят. Загиват 50 души, три датски посолства са атакувани. Президентът на Судан заплашва да изгони датските организации, действащи в страната вкл. Датския червен кръст. В Йордания започва медийна кампания под наслов „Пратеникът на Бога ни обединява“, журналистите призовават за изгонване на датския посланик и за бойкот на датските стоки. В редица ислямски страни икономически бойкот на стоките на Арла – шведско-датска млекопроизводителна компания, довежда до загуби от 1.5 млн. долара всекидневно през февруари 2006. В Пакистан, в северния град Пешавар се налага полицията да използва палки и сълзотворен газ, за да разпръсне около 70 000 души, участващи в най-големия досега протест в страната. Трина души са убити, включително 8-годишно момче, което било случайно улучено от куршум в лицето. Около 45 са ранените при сблъсък. Демонстрантите скандират: „Бесилка за нарисувалите обидни рисунки“, „Смърт за Дания“. Протестиращите нападат и разбиват офисите на норвежката телекомуникационна компания „Теленор“ и няколко банки, подпалват ресторанти от американската верига за бързо хранене КФС. Няколко кина са опожарени. В град Танк, на 230 километра от Пешавар, се стига до сблъсък между полицията и 2000 демонстранти, разгневени от обидните за тях изображения на пророка Мохамед. Близко 5000 афганистанци скандират в Кабул „Смърт на Дания“ и „Смърт на Холандия“ в протест срещу препечатването на карикатури и срещу излъчването на холандски филм, критикуващ Корана. В дълбоко консервативната страна протестиращите настояват датските и холандски войски да се изтеглят от страната, а посолствата на двете държави да бъдат затворени. Афганистанци се събират около джамия в западната част на столицата и освен „Смърт на Дания“ и „Смърт на Холандия“ скандират и „Смърт на Америка“, „Смърт на евреите“. Изгорени са датското и холандското знаме, както и плашило на холандския крайнодесен политик Герт Вилдерс, който разпространява филма, критикуващ Корана. В аудиопослание Осама бин Ладен заплашва със сурово отмъщение разпространяващите карикатури на пророка Мохамед. Въоръжени палестински групировки заплашват датски, френски и норвежки граждани в палестинските територии. Маскирани мъже обкръжават офисите на делегацията на ЕС в Газа и искат извинение за карикатурите. В същото време въоръжени палестинци претърсват хотели и къщи в Наблус на Западния бряг, търсейки граждани на няколко европейски държави, за да ги отвлекат в знак на протест срещу карикатурите.

Жак Льофран, главният редактор на „Франс Соар“, е уволнен от египетския магнат Реймон Лака, собственик на вестника. Френската мюсюлманска общност в Европа, наброяваща 5 млн. души, е разгневена на осмиващите Пророка карикатури, още повече че ислямската традиция не допуска изображения на Мохамед, за да не се създава идолопоклонничество. Собственикът на „Франс Соар“ защитава решението си за уволнение, като заявява, че това е сигнал на уважение към съкровени вярвания и убеждения. Мароко и Тунис спират продажбата на в. „Франс Соар“ на своя територия. Министерството на комуникациите в Мароко излиза с изявление против публикуването на карикатури на Пророка Мохамед под фалшивия претекст за защита на свободата на словото.

В описания казус многобройни представители на мюсюлманската общност реагират гневно и прибегват до насилие. Според тях датските журналисти осмиват и обругават

тяхната общностна идентичност, като я изобразяват като престъпна, събираща в едно исляма, Пророка, мюсюлманина и терориста. Те са разчели 12-те карикатури (макар само две от тях да съдържат символи за насилие) като едно езиково послание: „Вие всички от ислямската общност сте убийци“ и са почувствали силно наранено човешкото си достойнство. Реакцията им е отмъщение срещу посегателството на свободата им да живеят достойно – елемент от сигурността на човека заедно с другите две свободи – свободата от недоимък и свободата от страх.

За датските журналисти истината е друга. Според тях някои мюсюлмани отхвърлят съвременното светско общество и искат специално отношение към религиозните чувства. Но това е несъвместимо със **съвременната демокрация и свобода на словото, в която има място за присмех и ирония**. Карикатурите третират исляма както третират християнството, будизма, хиндуизма и други религии: „*Като се отнасяме към мюсюлманите като към всички други, ние ги интегрираме в датската сатирична традиция, защото са част от нашето общество, а не чужденци. Карикатурите включват, те не изключват мюсюлманите*“. Самият автор на карикатурата, по-известна като „бомба в тюрбан“, обяснява какво е вложил в нея. „*Общото впечатление, каза той, е че карикатурата се отнася за мюсюлманите като цяло, а не е така. Тя се отнася до някои фундаменталистски аспекти, които, разбира се, не споделят всички мюсюлмани. Но горивото за терористичните атаки произлиза от интерпретации на исляма. Ако част от религията се развива в тоталитарна или агресивна посока, аз мисля, че трябва да протестираме. Ние постъпвахме така спрямо други “-изми”*“. Въпреки това, осъзнавайки мащаба на вредните последици, редакцията на вестника поднесе извинения на мюсюлманската общност.

Казусът експлицира рязък преход към **дефицит на общностна сигурност на човека** от двете страни на конфликта – *дефицит на свобода от страх* срещу *дефицит на свобода да се живее достойно*.

След мащаба на терористичния акт от 11 септември 2001 г. интелектуални елити си дават сметка за уязвимостта на западноевропейските общества и се опитват да ги освобождават от страха, като използват свободата на словото, оръжието на демокрацията. В конкретния случай виждаме проявите на гражданска смелост на датските и други журналисти. Те обаче са и жертви на смъртни заплахи. На 2 януари 2010 г. е осуетен пореден опит за убийство на Курт Вестергор. Карикатуристът се укрива в специално защитена стая, след като въоръжен нападател се опитал да проникне в дома му. Силите на реда пристигнали след две минути и го задържали. И до днес Курт Вестергор живее под полицейска охрана.

От другата страна на конфликта са мюсюлманските общества, които възприемат идентичността си като публично обругана. Уязвена е тяхната представа за свободата да се живее достойно. Опитват се да защитят достойнството си, като използват за публичен отпор оръжието на религията – обединителния потенциал. В масовите протести обаче са ранени и загиват десетки мюсюлмани.

Обобщавайки, ще посочим, че общностна сигурност за отделния човек означава, че той/тя е част от **призната (от друга общност) групов идентичност и съответно приета като равнопоставена**. Обратно – общностната несигурност означава, че човек се идентифицира като принадлежащ към отхвърляна, непризната група, която е подлагана от друга група на дискриминация, унижение, терор/насилие, етноцид. В общностната сигурност се отразяват свободата от страх, свободата от недоимък и свободата да се живее достойно и затова тя следва да се разглежда като неотменим компонент на сигурността на човека заедно с другите шест категории от дефиницията на ПРООН, а заплахата спрямо нея – с подлежащи на измерване прагови стойности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Социалното конструиране на *сигурността на човека* промени традиционната парадигма за сигурност, въвеждайки нов ракурс към осмислянето на глобалното, регионалното и националното управление. СЧ е иницирирана „отгоре-надолу“ концепция, чиято авангардност изпревари своето време и се сблъска с дефицити при теоретичната обосновка и практическата

подготовка за нейното прилагане. Настоящата студия направи анализ на понятието за СЧ с оглед на глобалното, регионалното и националното управленско равнище, като проследи етапите от началото на неговото конструиране до днес. Вторият аспект на изследването беше фокусиран върху критичен анализ на теоретичното осмисляне на понятието, идентификация на дефицити и препоръки за тяхното неутрализиране.

Изследването дава основания за следните изводи:

Първо, **СЧ е интегративна и холистична концепция**. Макар че дебатите по отношение на нейните семантични рамки продължават, преобладава разбирането, че това е концепция от политическата практика и теория, която няма за цел да замени практиката и теорията за национална сигурност, а да я допълни, като отчита седем измерения на човешка уязвимост и потребност от защита. Провеждането на политики в областта на СЧ може да подпомогне преодоляването на един от най-сериозните проблеми на системата на националната сигурност - неефективността на структура, съставена от отдели/дирекции тип „силоз“. съсредоточаващи информация и правомощия без функционални връзки помежду си. Тъкмо обратното, **СЧ изисква интегриране**: (1) на вътрешните структурни компоненти на традиционни институции, оторизирани да опазват сигурността, (2) на министерства/агенции, които имат отношение към икономическа, политическа, продоволствена, екологична, здравна, лична и общностна сигурност, (3) на неправителствени организации, (4) на субекти от частния сектор, (5) на медии.

Второ, проследяването на траекторията в употребата на понятието СЧ показва **наличието на разнообразен набор от подходи към разбирането и прилагането му**. От една страна, тоза факт отразява динамиката при социалното конструиране на комплексен и всеобхватен политически феномен като СЧ. От друга страна, той демонстрира необходимостта от непрекъсната **координация между отделните управленски равнища**, с цел постигане на измерими резултати. Въпреки че е част от световния дневен ред от почти четвърт век, СЧ е концепция, чието утвърждаване на регионално и национално равнище предстои.

Трето, СЧ е центрирана около индивида и осъществява **връзка между две цели на следвоенния 20 век – защита на правата на човека и подкрепа за развитието на човека**. Както видяхме, понятието СЧ възниква в контекст, в който деескалацията на междудържавното силово противопоставяне не води до по-високи нива на сигурност. Появяват се нови предизвикателства, чиято комплексност произтича от въздействието на глобализационните процеси. Към „свободата от страх“ (която се асоциира с военната агресия и силовия подход, т.е. с традиционното разбиране за заплахи и тяхното неутрализиране) се прибавят още два елемента, които са част от дискурса за добруването като цел на развитието на човека – „свобода от недоимък“ и „свобода да се живее достойно“.

Накрая, през призмата на 25-тата годишнина от възникването на концепцията, е необходимо да отправим поглед към актуалните предизвикателства пред СЧ в глобален, регионален и национален мащаб. Пандемията от новия корона вирус, която връхлетя човечеството на прага на 2020 г., отреди **позиционирането на СЧ като универсална ценност**. Държавите са изправени пред заплахи от ново поколение, които не могат да се преодолеят с военна сила. Всеобхватните глобални последици от пандемията олицетворяват необходимостта от взаимосвързаност и взаимозависимост на отделните държави. Глобалната извънредна ситуация, довела до изолация на огромната част от човечеството и до поредната икономическа криза, доказва по категоричен начин, че **през 21 век сигурността *par excellence* е сигурността на човека с нейните 7 компонента** (икономическа, политическа, продоволствена, екологична, здравна, лична, общностна) и че тя **се нуждае от политики и институционализиране на всички управленски равнища**.

REFERENCES

- A European Way of Security. The Madrid Report of the Human Security Study Group comprising a A Human Security Doctrine for Europe. The Barcelona Report of the Study Group on Europe's Security Capabilities.// https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/solana/040915CapBar.pdf
- A More Secure World. Our shared responsibility. United Nations Publications, 2004
- Adams, S. Libya and the Responsibility to Protect. Global Centre for the Responsibility to Protect. Occasional Paper Series No. 3, 2012 <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/libyaandr2poccasionalpaper-1.pdf>
- Adaptive governance. Stockholm Resilience Center. <https://www.stockholmresilience.org/research/research-streames/stewardship/adaptive-governance.html>
- Berg, L. C. The European Union's Human Security Doctrine: A Critical Analysis. https://www.researchgate.net/publication/235124497_The_European_Union's_Human_Security_Doctrine_A_Critical_Analysis
- Brahimi Report. 2000. Key United Nations Reports. <http://www.providingforpeacekeeping.org/project/brahimi-report-2000/>
- Camdessus, M. Ethics and Finance in a Globalizing World. A few lessons from 13 years at the IMF. // http://www.erenlai.com/index.php?option=com_content&view=article&id=377:ethics-and-finance-in-a-globalizing-world&catid=334:new-ethical-challenges&Itemid=300&lang=en
- Clark, H. Statement at the High-Level Event on Human Security. // <https://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/speeches/2013/05/08/helen-clark-statement-at-the-high-level-even-on-human-security.html>
- Climate, Environment & Energy. // https://eeas.europa.eu/topics/climate-environment-energy/42455/climate-environment-energy_en
- Combating Irregular Migration and Trafficking in Human Beings.// <http://eubam.org/what-we-do/combating-irregular-migration-and-trafficking-in-human-beings/>
- Commission on Human Security. Human Security Now. Commission on Human Security, 2003.
- Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction. // <https://legal.un.org/avl/ha/cpusptam/cpusptam.html>
- Crime Rates Linked to Educational Attainment. 2013. Alliance Report Finds // <https://all4ed.org/press/crime-rates-linked-to-educational-attainment-new-alliance-report-finds/>
- Development Cooperation. // https://eeas.europa.eu/topics/development-and-cooperation/2077/development-cooperation_en
- Education's Impact on Crime. // <http://criminal-justice.iresearchnet.com/crime/education-and-crime>
- Etzioni, A. From Right to Responsibility, the Definition of Sovereignty is Changing Insight. (2005/06) <http://www.gwu.edu/~ccps/etzioni/documents/A347b-FromRighttoResponsibility.pdf>
- EU Integrated Border Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya). // https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya/61318/eu-integrated-border-assistance-mission-libya-eubam-libya_en
- European Security Strategy - A secure Europe in a better world. // <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>
- Ferrerò-Waldner, B. Protecting Europe's security, speech to conference on Protecting Europe: policies for enhancing security in the European Union', Brussels, 30 May 2006.

Folke, C. (2006): Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. In: Global Environmental Change 16 (3), pp. 253-267. DOI: 10.1016/j.gloenvcha.2006.04.002.

Foreign and Security Policy. //https://europa.eu/european-union/topics/foreign-security-policy_en

Framework for Cooperation for the system-wide application of Human Security. //https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2017/10/Framework-for-Cooperation-for-the-System-wide-Application-of-Human-Security.pdf

Gladius, M., M. Kaldor. A human security doctrine for Europe: project, principles and practicalities. European Foreign Affairs Review 11: 353–378, 2006.

Historic New Sustainable Development Agenda Unanimously Adopted by 193 UN Members//https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2015/09/historic-new-sustainable-development-agenda-unanimously-adopted-by-193-un-members/

History of OCHA. //https://www.unocha.org/about-us/who-we-are

Holm, H.-H. Brandt, Palme and Thorsson: A Strategy That Does Not Work?// Institute of Development Studies , 01/10/1985 <https://core.ac.uk/download/pdf/43541449.pdf>

Hultman, L., J. Kathman, M. Shannon. 2013. United Nations Peacekeeping and Civilian Protection in Civil War. American Journal of Political Science 57(4): 875-91.

Human Development Report 1990. Concept and Measurement of Human Development. // http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990

Human Development Report 1994. New Dimensions of Human Security. //http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994

Human Security and Agenda 2030, 2017, https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2017/10/Human-Security-and-the-SDGs.pdf

Human Security: Safety For People In A Changing World (April 1999). //http://www.summit-americas.org/Canada/HumanSecurity-english.htm

Humanitarian & Emergency Response. //https://eeas.europa.eu/topics/humanitarian-emergency-response_en

Implementing the responsibility to protect. Report of the Secretary-General. 2009. //http://www.responsibilitytoprotect.org/files/SGRtoPENG.pdf

Kahn ME. 2005. The death toll from natural disasters: the role of income, geography, and institutions. Rev. Econ. Stat. 87(2):271–84

Kaufman, S. What does it mean to be free from want or fear?, 2016//<https://share.america.gov/what-does-it-mean-to-be-free-from-want-or-fear/>

Kellenberg. D., A. M. Mobarak. The Economics of Natural Disasters. Annual Review of Resource Economics, Vol. 3, Issue 1, pp. 297-312, October 2011

Kornazheva, M. An Attempt to Explain the Case of the 12 Caricatures of Mohammed, published in the Danish newspaper Julands Post in 2005 // Proceedings of University of Ruse, Volume 49, Series 5.2. European Studies, Ruse, 2010, pp. 30-36, ISSN: 1311-3321/ Корнажева, М. Опит за анализ на казуса с 12-те карикатури на Мохамед, публикувани в датския вестник “Юландс постен” през 2005 г.//Научни трудове на Русенски университет, том 49, серия 5.2. Европеистика, Русе, 2010, с. 30-36, ISSN:1311-3321

Kornazheva, M., Contribution to the discussion on security as a political problem and as a subject of research and education, Scientific papers of the University of Ruse-2014, volume 53, series 5.2, Ruse, 2014, pp. 35-57, ISSN: 1311-3321/ Корнажева, М., Принос към дискусията за сигурността като политически проблем и като предмет на изследване и обучение, Научни трудове на Русенския университет-2014, том 53, серия 5.2, Русе, 2014, с. 35-57, ISSN:1311-3321

Krause, D. Indicator update for the WorldRiskIndex 2016. United Nations University Institute for Environment and Human Security (UNU-EHS). Bonn.

Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All. United Nations Publications, 2005

Libya conflict: EU awaits UN approval for deployment of ground troops. [//https://www.theguardian.com/world/2011/apr/18/libya-conflict-eu-deployment-ground-troops](https://www.theguardian.com/world/2011/apr/18/libya-conflict-eu-deployment-ground-troops)

Lisa C. Berg, 2009 The European Union's Human Security Doctrine: A Critical Analysis. / https://www.researchgate.net/publication/235124497_The_European_Union's_Human_Security_Doctrine_A_Critical_Analysis

Lochner&Moretti, 2004. The Effect of Education on Crime// <https://eml.berkeley.edu/~moretti/lm46.pdf>

Marchiori, L., Shen, I.-L.; Docquier, F. (2013): Brain drain in globalization: A general equilibrium analysis from the sending countries' perspective. In: Economic Inquiry 51 (2), pp. 1582-1602. DOI: 10.1111/j.1465-7295.2012.00492.x.

Martin, M. In glossing over the freedom from fear aspect of its original articulation and placing it firmly within an individual nation state framework, this will be a disappointment to many. , 2013 [//https://www.opendemocracy.net/en/back-to-future-for-human-security/](https://www.opendemocracy.net/en/back-to-future-for-human-security/)

Martin, M., Owen, T. The second generation of human security: lessons from the UN and EU experience. 2010. International Affairs, 86(1), pp. 211–224.

Military and civilian missions and operations. [//https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en](https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en)

Millennium Development Goals. 2015, https://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgooverview/mdg_goals.html

New York Declaration for Refugees and Migrants. [//https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/1](https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/1)

Newman, E. A Human Security Peace-Building Agenda, Third World Quarterly, 32(10). 2011, pp. 1737–1756.

Owen, T. Challenges and opportunities for defining and measuring human security. [//http://www.taylorowen.com/Articles/2004_Disarmament_Forum.pdf](http://www.taylorowen.com/Articles/2004_Disarmament_Forum.pdf)

Owen, T. Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition. [//http://taylorowen.com/Articles/2004_SD.pdf](http://taylorowen.com/Articles/2004_SD.pdf)

Policies for Common Security. [//https://www.sipri.org/publications/1985/policies-common-security](https://www.sipri.org/publications/1985/policies-common-security), retrieved on 17 January 2020

Proposal and Background Report. [//http://eprints.lse.ac.uk/40207/1/A_European_Way_of_Security\(author\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/40207/1/A_European_Way_of_Security(author).pdf)

Report on the Implementation of the European Security Strategy - Providing Security in a Changing World. Brussels, 11 December 2008. S407/08// https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/104630.pdf

Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005. [//https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf)

Responsibility To Protect (R2P). [//http://www.ieri.be/en/publications/wp/2015/june/responsibility-protect-r2p](http://www.ieri.be/en/publications/wp/2015/june/responsibility-protect-r2p)

Responsibility to protect: from early warning to early action. [//https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/1808811E.pdf](https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/1808811E.pdf)

Secretary-General's remarks to the High-Level Event on Human Security. [//https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2013-05-08/secretary-generals-remarks-high-level-event-human-security](https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2013-05-08/secretary-generals-remarks-high-level-event-human-security)

Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. //http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

Spagnol, G. RESPONSIBILITY TO PROTECT (R2P). Panacea or Trojan horse for intervention? //http://www.ieri.be/en/publications/wp/2015/june/responsibility-protect-r2p

Statement by Foreign Minister Keizo Obuchi on Japan and East Asia: Outlook for the New Millennium. //https://www.mofa.go.jp/announce/announce/1998/5/980504.html

Suzuki, T. Japan as a Champion of Human Security. //http://blogs.shu.edu/ghg/files/2012/12/GHGJ-VOLUME-VI-ISSUE-1-FALL-2012-Japan-as-a-Champion-of-Human-Security.pdf

The Human Security Network. //https://www.austria.org/the-human-security-network

The Ottawa Landmine Treaty. //https://www.armscontrol.org/act/1997-09/arms-control-today/ottawa-landmine-treaty

The Responsibility to Protect. Dec. 2001. //http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf

Toya H., M. Skidmore. 2007. Economic development and the impacts of natural disasters. Econ. Lett. 94:20–25

United Nations Millennium Declaration, 2000. //https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Millennium.aspx

United Nations Trust Fund for Human Security. //https://www.un.org/humansecurity/

We the Peoples. //https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf

World Summit Outcome, 2005. General Assembly resolution 66/290, sixty sixth sess. Agenda item 14 and 117 (25 Oct 2012)

Yilmaz, M. E. Intra-State Conflicts In The Post-Cold War Era. International Journal on World Peace Vol. 24, No. 4 (DECEMBER 2007), pp. 11-33